

Unntaksstilstand

TERROR Frankrike går inn for seks nye måneder med unntakstilstand. En trussel mot rettsstaten, ifølge advokater og jurister.

ELIDA HØEG

President François Hollande kunngjorde at unntakstilstanden skulle oppheves, i sitt tradisjonelle tv-intervju på den franske nasjonaldagen 14. juli. Unntakstilstanden, som ble innført etter angrepene i Paris i november og forlenget for tredje gang i mai, skulle avsluttes 27. juli – etter at Frankrike hadde gjennomført EM og Tour de France. Hollande sa at det ikke ville gi noen mening å forlenge unntakstilstanden inn i det uendelige: «Det ville betydd at vi ikke lenger er en stat med lover som gjelder i alle situasjoner», sa han.

Noen timer senere kjørte Mohamed Lahouaiej-Bouhlel en hvit lastebil inn i folkemengden på strandpromenaden i Nice og tok livet av 84 mennesker. Hollande erklærte samme kveld at unntakstilstanden vil forlenges med tre nye måneder, og natt til onsdag denne uken stemte den franske nasjonalforsamlingen for å utvide unntakstilstanden med hele seks måneder, frem til januar 2017. Varer den så lenge, vil den franske befolkningen leve over et år i konstant juridisk vakuum.

– Det er alvorlig og vanskelig å forstå, sier Frédéric Sicard, advokat og *bâtonnier*, valgt leder for advokatene i Paris.

– Først går regjeringen inn for å oppheve unntakstilstanden fordi den ikke tjener til formålet. Så velger de å forlenge den under påskudd av at det er nødvendig?

Sicard, og flere jurister med ham, er bekymret for at unntakstilstanden setter rettssikkerheten til franske borgere på spill, og at vurderingen som ligger til grunn handler mer om politikk enn om trygghet.

– Jeg sier ikke at Hollande blir en diktator av å forlenge unntakstilstanden. Men det er veldig farlig å venne seg til makten den gir, sier Sicard.

Det er veldig farlig å venne seg til makten unntakstilstanden gir.

FRÉDÉRIC SICARD, LEDER FOR ADVOKATENE I PARIS

Portforbud og husarrest. Unntakstilstanden gir myndighetene rett til å forby demonstrasjoner, innføre portforbud, begrense folks bevegelsesfrihet og stenge offentlige møteplasser som parker, plasser, museer og kafeer. Politiet har mulighet til å sette folk i husarrest og utføre såkalte «administrative søk», ransaker hjemme hos folk når som helst på døgnet – uten rettslig godkjenning.

Human Rights Watch og Amnesty International har kalt tiltakene en «oppskrift på misbruk» og dokumentert en rekke tilfeller av diskriminering, raseprofilering og uproporsjonal maktbruk. Avisen Le Monde har samlet inn vitnesbyrd fra kritikkverdige situasjoner under unntakstilstanden på bloggen *Vu de l'intérieur* – «sett innenfra». En episode som har blitt særlig trukket frem er da politiet i Nice sprengte seg inn i leiligheten til et tunisisk ektepar i november i fjor, noe som førte til hodeskader på deres seks år gamle datter, hvor det så viste seg at politiet hadde feil adresse.

– Politiet opererer etter en overfladisk logikk

der folks oppførsel, omgangskrets og utseende i seg selv kan bli vurdert som en trussel mot sikkerhet og offentlig orden, sier Jean-Jacques Gandini, advokat og tidligere leder for den franske advokatforeningen.

I kronikken «Mot en permanent unntakstilstand» i Le Monde Diplomatique har Gandini påpekt at unntakstilstandens juridiske formuleringer erstatter aktivitet med atferd, og at loven om husarrest og ransaker «rammer enkeltindivider, ikke fordi de planlegger lovbrudd, men fordi de kan være tilbøyelige til å begå dem». Han mener Frankrikes nåværende rettslige tilstand strider både med grunnloven og den europeiske menneskerettskonvensjonen, og er redd for at tiltakene blir værende. Gandini oppfordret de folkevalgte til å holde hodet kaldt og stemme mot fortsatt unntakstilstand denne uken.

– Unntakstilstand er ikke det rette svaret på angrepet i Nice. Rettsstaten er i ferd med å innskrenkes fordi vi har gått fra en logikk der vi straffeforfølger ugjerninger på bakgrunn av bevis, til en logikk der vi forfølger mistenkte på bakgrunn av prognoser. På den måten kan vi gli over i en politistat, sier han.

Gandini har sammen med over hundre menneskerettsorganisasjoner, fagforeninger og jurister skrevet under på et opprop mot «avsporingen av unntakstilstanden».

Maktbruk. Tross protestene fra juridisk hold, har unntakstilstanden legitimitet i store deler av den franske befolkningen, som har vært utsatt for tre terrorangrep de siste 18 månedene, med til sammen 234 drepte mennesker. Samtidig føler ikke alle franske borgere seg beskyttet av de nye tiltakene. Den nasjonale rådgivningskommisjonen for menneskerettigheter i Frankrike (CNCDH) har fått i oppdrag av parlamentet å granske episoder som den hos den tunisiske familien i Nice.

– Vi har sett unødvendig bruk av sprengstoff, håndjern og pistoler hjemme hos folk og på restauranter, sier Hervé Henrion, som er juridisk rådgiver i kommisjonen.

– Ofte er det ikke tatt hensyn til barna, politiet har gjort ransaker midt på natten og i de verste tilfellene skadet familien rundt fysisk eller psykisk.

Granskningen, som ble offentliggjort i februar, vurderte hvordan de tiltakene i unntakstilstanden ble utført. Nå holder kommisjonen på med en ny rapport, som skal offentliggjøres i august. Henrion trekker frem det han mener er mest alvorlig med tiltakene: at de har rettet seg inn mot bestemte deler av befolkningen.

– Det er bare noen få grupper som har kjent unntakstilstanden på kroppen. Funnene våre viser at om en person praktiserer islam, er det nok til å sette i gang politiltak mot ham eller henne.

Husransaker og husarrest er ofte alvorlige konsekvenser for dem som blir utsatt for det, selv om de blir renvasket i etterkant, sier Henrion. Han forteller om folk som har mistet jobben og forsørgerretten til barna og fått hjemmene sine endevendt og ødelagt. I tillegg blir mange stigmatisert i nabolaget, uavhengig av om etterforskningen viser at de har gjort noe ulovlig eller ikke. I kjølvannet av forlengelsen er Henrion og CNCDH bekymret for at unntakstilstan-

UNNTAKSTILSTAND I FRANKRIKE

➔ Regjeringen erklærte en tre måneder lang unntakstilstand etter terrorangrepene i Paris 13. november i fjor. Siden da har den blitt forlenget fire ganger, sist etter angrepet i Nice forrige uke.

➔ Unntakstilstanden gir myndighetene makt til blant annet å sette folk i husarrest, forby demonstrasjoner og ransake hus uten rettslig godkjenning.

➔ En rekke jurister har uttrykt bekymring for at unntakstilstanden begrenser fundamentale rettigheter som bevegelsesfrihet, ytringsfrihet og retten til privatliv.

Kilder: Le Monde, France 24, Le Monde diplomatique

Om en person praktiserer islam, er det nok til å sette i gang politiltak mot ham eller henne.

HERVÉ HENRION, JURIDISK RÅDGIVER I CNCDH

den blir permanent, og at den skal overstyre rettsstaten.

– Vurderingen om forlengelse eller ikke blir stadig mer politisk, og avgjørelsene tas for fort. Vi trenger tid til å undersøke om disse tiltakene virkelig forhindrer terrorangrep, sier Henrion.

Politiske motiver. Siden unntakstilstanden ble innført i november i fjor, har den ført til over 4000 «administrative søk», der kun 7 prosent av dem har ført til rettslig forfølgelse, ifølge Le Nouvel Observateur. De nye tiltakene har til sammen kulminert i 420 arrestasjoner, som igjen har endt i 67 dommer, der brorparten handler om «glorifisering av terrorisme», men ikke direkte handlinger.

Da det franske parlamentets granskningskomité la frem sin rapport om statens innenrikspolitiske kamp mot terror i begynnelsen av juli, kom det frem at unntakstilstanden hadde hatt «begrenset effekt» på sikkerheten i landet. Samtidig stemte 489 for franske folkevalgte for unntakstilstand i et halvt år til. 26 stemte imot. De få som stemte mot, har argumentert med at unntakstilstanden har gått fra å være et verktøy for å bekjempe terrorisme, til å bli et verktøy for å opprettholde ro og orden. Mange tror at regjeringen vil vise styrke når de nå snur og går inn for en ny og enda lengre *état d'urgence*.

Den politiske opposisjonen, med Marine Le Pen og Nicolas Sarkozy i front, har lenge anklaget Hollandes regjering for å ikke møte terrortrusselen med hard nok hånd. For første gang er velgerne enige med dem: 67 prosent av Frankrikes befolkning stoler ikke på at regjeringen bekjemper terror, ifølge en meningsmåling avisen Le Figaro publiserte denne uken. Le Pen og Sarkozys partier, Nasjonal Front og Republikanerne, har lagt en rekke kontroversielle forslag på bordet, som elektronisk fotlenke og interneringsleire for terrormistenkte, og fikk nesten gjennom en lov om at terrordømte skulle miste statsborgerskapet sitt i mars. Presidenten for regionen der Nice er hovedstad, republikaneren Christian Estrosi, sa til lokalavisen Nice Matin at han hadde inntrykk av at «staten hadde gitt opp kampen mot terror» kort tid etter angrepet 14. juli. Misnøyen med sosialistregjeringen er stor i Nice, der høyresiden har stor oppslutning: Da statsminister Manuel Valls holdt minnestund for ofrene på promenaden i Nice, ble han buet ut og bedt om å trekke seg fra posisjonen sin.

Å skape utenforskap. Etter at de fremmøtte på minnestunden i Nice hadde ropt til Manuel Valls, begynte de å gå løs på muslimer som var til stede på markeringen, forteller Franck Orban, førsteamanuensis i moderne fransk historie ved Høgskolen i Østfold. Orban er født og oppvokst i Nice, og fikk høre av venner hva som hadde skjedd under minnestunden.

– Det er så urettferdig, når en tredel av ofrene for terroren var muslimer, sier han.

Orban forteller om Nice som en delt by med store, ghettofiserte områder i øst og nord – mot den rike delen ved vannkanten i sør, som turistene ser. Han sier at byen huser «to verdener», men at strandpromenaden er stedet hvor alle møtes.

Da terroren rammet Orbans fødeby forrige torsdag, fikk det ham til å stille spørsmål ved

På vakt: Franske soldater patruljerer foran Notre Dame i Paris under et minutt stillhet for ofrene som ble drept i Nice 14. juli.

FOTO: CHRISTOPHE PETIT TESSON/NTB SCANPIX

unntakstilstandens relevans. Det er vanskelig å se for seg at tiltakene som tilstanden gjør mulige, kunne stoppet Mohamed Lahouaiej-Bouhlel i å kjøre lastebilen inn i folkemengden 14. juli.

– Virker unntakstilstanden? Trusselen er ikke midlertidig, den er konstant. Men vi kan ikke leve i konstant unntakstilstand, sier han.

Orban mener unntakstilstanden absolutt er legitim, siden «Frankrike er utpekt som terrormål og det ikke finnes noen grunn til å senke skuldrene ennå». Samtidig er han opptatt av at innholdet i tiltakene kontrolleres rettslig og politisk. Hvis ikke kan den være med på å gjøre avstanden mellom folk større.

– Det er allerede stor mistillit til franske institusjoner mange steder i Frankrike, sier han.

– Om praksisen ikke er god, vil den delen av befolkningen som er utsatt reagere.

Konstant unntak. Statsminister Manuel Valls sa at franskmenn måtte «lære seg å leve med trusselen» da han kunngjorde at myndighetene vil fortsette å gi seg selv eksepsjonelle fullmakter onsdag denne uken. Når unntakstilstanden nå forlenges ut januar 2017, må den franske administrasjonen balansere grunnleggende rettigheter med rikets sikkerhet – og valgkamp – frem til da. Frankrike skal velge ny regjering kun to måneder etter at forlengelsen løper ut, og opposisjonen og regjeringen kniver om å ha den tøfeste retorikken.

– Jeg skulle ønske våre politikere klarte å møte angrepene på samme måte som Norge møtte 22. juli, sier advokat Frédéric Sicard, men tror trusselnivået oppleves for høyt til at franske politikere vil si noe som ligner på «mer åpenhet, mer demokrati».

– Folk ringer jo politiet når de er redde. Men det kan også bli farlig i lengden.

Følger med: Professor i internasjonal rett, David Kaye, har fulgt Frankrikes unntakstilstand med argusøyne.

FOTO: JEAN-MARC FERRÉ

Uheldige signaler

FNs spesialrapportør for menneskerettigheter er bekymret for at en forlengelse av unntakstilstanden kan skape internasjonal presedens.

ELIDA HØEG

– Det jeg er mest redd for, er hvordan et land som Frankrike kan sette en lavere, juridisk standard, ved å godta en svakere rettsstat i såpass

lang tid, sier David Kaye, professor i internasjonal rett ved University of California og FNs spesialrapportør for menneskerettigheter.

Kaye har sammen med fire andre uavhengige fagpersoner opp-

fordret franske myndigheter til ikke å glemme folks fundamentale rettigheter i kampen mot terror, på vegne av FNs menneskerettighetsråd. I en redegjørelse sendt franske myndigheter i januar i år, uttrykker Kaye og de andre bekymring for hva som kan skje når domstolenes makt svekkes over lang tid.

At politiet ikke trenger å få rettslig godkjenning før de henter ut privat e-post, overvåker telefonsamtaler, ransaker folk eller setter dem i husarrest, gjør at terskelen for å krenke folks rettigheter blir for lav, sier han.

– I tillegg er lovformuleringene for vage, som gjør at de kan misforstås og misbrukes. Hva det vil si å «glorifisere terror» er veldig åpent for tolkning.

Kaye er ikke overrasket over at nasjonalforsamlingen har stemt for unntakstilstand i seks måneder til, men er redd for at Frankrike sender et signal om at mer autoritær lovgiving er legitimt «når forholdene krever det». Han tror spesielt det kan få negative konsekvenser i stater der rettsystemet er svakere enn i Frankrike.

– Frankrike, som er et liberalt demokrati med sterk menneskerettighetstradisjon, kan presentere en ny modell ved å ikke ta skikkelig hensyn til ytringsfrihet og rett til privatliv, sier han.